

Det nya samhällskontraktet

Under den allvarliga krisen i början av 1990-talet ansåg Ekonomikommis- sionen att Sverige nått vägs ände och att invånarna i själva verket sagt upp den svenska modellens samhällskontrakt. I dag, tjugo år senare, hyllas de svenska och nordiska ekonomierna som modeller för övriga världen och som skolexempel på lyckade reformer. Varför kunde Sverige genomföra alla dessa reformer och ta sig ur krisen medan andra länder misslyckades? Huvudargumentet i denna artikel är att den allvarliga krisen kunde avhjälpas tack vare starka underliggande institutioner och kulturella normer som byggts upp under mycket lång tid.

Under samma period som jag på nytt läser Ekonomikommis- sionens (EK) tjugo år gamla rapport *Nya villkor för ekonomi och politik* (SOU 1993:16) kommer tidningen *The Economist* ut med sitt hyllningsnummer över hur de svenska och nordiska länderna hanterat de senaste årens finanskris (*The Economist* 2013). Kontrasten mellan de bägge texterna är minst sagt slående. I huvudbetänkandets inledande kapitel skriver författarna ödesmättat att landet genomgår sin värsta kris sedan 1930-talet, att den svenska modellen är i gungning och att det inte beror på specifika misstag utan på en allmän kris för landets politik och institutioner. Det talas t o m om att den svenska modellens samhällskontrakt har sagts upp och att landet kan sägas befinna sig i ett avtalslöst tillstånd (SOU 1993:16, s 5–19).

I *The Economists* artikel målas en helt annan bild upp av Sverige och Norden, tjugo år senare. Där framställs de nordiska välfärdssamhällena som modeller för övriga världen med reformerade offentliga sektorer, finanspolitisk disciplin, stark innovationskraft, kulturell renässans och stor öppenhet mot omvärlden. Tidningens ledare går t o m så långt som att hävda att om en person skulle pånyttfödas vart som helst på jorden med genomsnittlig inkomst och talang, så skulle hen välja att återuppstå som en nordisk viking (*The Economist* 2013, s 9).

Vad var orsakerna till denna svenska metamorfos? Det mest uppenbara svaret på förvandlingen är förstås det stora antalet reformer som genomfördes under åren kring 1990. Även för en person som levde i landet under tiden framstår idag listan av omfattande reformer från denna period som hisnande: medlemskap i Europeiska unionen, en rörlig i stället för fast växelkurs, ett nytt skattesystem, ett nytt pensionssystem, införandet av friskolor, en oberoende Riksbank, förlängda mandatperioder för riksdagen och en reformering av den statliga budgetprocessen för att stärka regeringens makt. Många av dessa förändringar fanns med som förslag från Ekonomi-

OLA OLSSON

är professor i nationalekonomi på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Hans forskning berör främst institutionernas roll för långsiktig ekonomisk tillväxt. Ett av hans senaste verk är läroboken *Essentials of Advanced Macroeconomic Theory*.
ola.olsson@economics.gu.se

kommissionen. Reformerna ändrade på ett genomgripande sätt spelreglerna för ekonomi och politik i Sverige.

Frågan som denna artikel behandlar är inte vad som ändrades utan snarare hur så stora förändringar kunde ske på så kort tid. Varför lyckades Sverige genomföra en så framgångsrik pånyttfödelse medan många andra länder, även under den senaste finanskrisen, fastnat i handlingsförlamning, politisk kris och stagnation? Går det att finna någon förklaring till varför vissa länder plötsligt slår in på en ny och mer framgångsrik bana, medan andra inte gör det?

Artikeln resonemang stödjer sig på senare tids forskning kring institutionernas fundamentala betydelse för ekonomisk utveckling. Mitt huvudsakliga argument är att Ekonomikommisionen och andra expertgruppers insatser spelade en viktig roll för att utforma de svenska reformerna i enlighet med insikter från samhällsvetenskaplig forskning och beprövad erfarenhet. Men den avgörande faktorn varför vissa länder lyckas genomföra reformer och andra inte handlar inte om olika tillgång på kunskap utan om skillnader i den sociala dynamiken. Sveriges metamorfos kunde möjliggöras tack vare att de grundläggande normerna i form av en allmän tillit till individens egna förmåga, till medmänniskor och till den styrande makten är större i Sverige och i de övriga nordiska länderna än i många andra länder. Detta grundar sig i sin tur i vår institutionella utveckling under mycket lång tid.

1. Samhällskontraktet

I inledningen till Ekonomikommisionens huvudrapport skriver författarna:

Många samverkande förändringar innebär att flera delar av den svenska modellens samhällskontrakt har sagts upp. Sverige befinner sig i ett slags avtalslöst tillstånd. // Den ekonomiska krisen visar att Sverige har ett akut behov av institutionella förändringar. Frågan är inte om, utan hur och när dessa förändringar inträffar. Historiens erfarenheter säger att ekonomins kris också kan bli demokratins kris. // Det blir ett mått på vitaliteten i den svenska demokratin om den klarar att nå fram till ett nytt, fungerande samhällskontrakt. (SOU 1993:16, a 19)

Vad är egentligen ett sådant samhällskontrakt? Ett samhällskontrakt är i huvudsak en idékonstruktion med intellektuella rötter i den politiska filosofin. Framför allt förknippas föreställningen om ett samhällskontrakt med Hobbes, Locke och Rousseau, även om liknande idéer fanns redan bland antikens tänkare. Ett samhällskontrakt är, med en kort beskrivning, ett avtal mellan fria invånare i ett land där de frivilligt avstår en viss del av sitt självbestämmande till en stat. Man kommer även överens om de grundläggande reglerna för hur staten ska styras och vilka befogenheter som staten har respektive inte har gentemot individen.

Kan man verkligen påstå att Sverige ingick ett nytt samhällskontrakt

under åren efter 1990? Frågan kan naturligtvis inte avgöras genom vetenskaplig bevisföring eftersom definitionen av ett samhällskontrakt är alltför vag. I litteraturen på området talar Acemoglu och Robinson (2012) i stället om ”avgörande ögonblick” som är tillfällena i historien då länder slår in på en ny bana. Anledningen till att det sker är oftast någon form av exogen chock såsom krig, klimatförändringar, eller större politiska och ekonomiska kriser.

Även om det är omöjligt att exakt bestämma när länder sluter nya samhällskontrakt eller när ett avgörande ögonblick kan man nog i vilket fall säga så mycket som att Sveriges förändringar runt 1990 knappast kan jämföras i betydelse med t ex kommunismens fall i Östeuropa 1989, apartheidregimens avskaffande 1994 i Sydafrika, eller det gamla partisystemets kollaps i Italien vid ungefär samma tid. Även om man jämför med den allmänna rösträttens införande i Sverige 1919 framstår förändringarna kring 1990 som beskedliga.

Dock går det inte att komma ifrån att tiden kring 1990 på många sätt har karaktären av, om inte ett nytt samhällskontrakt, så åtminstone ett avgörande ögonblick och ett reviderat kontrakt. EU-inträdet var förstås den mest genomgripande förändringen, men även uppgivandet av den fasta växelkursen och den serie av reformer på det ekonomiska området som genomfördes innebar ett tydligt brott mot den tidigare utvecklingen. Den offentliga sektorns roll i ekonomin minskade avsevärt. Det privata ägandet förstärktes i motsvarande mån. Sverige blev, på många sätt, ett lite mer normalt europeiskt land, även om vi behöll vissa särdrag som jag diskuterar mer nedan.

2. Internationell jämförelse – fallen Japan och Italien

Var det då så särskilt förvånande att Sverige klarade sin stora kris så bra? Vi var ju trots allt redan 1990 ett stabilt demokratiskt land med en god industriell bas. Överdrev kanske Ekonomikommisionen risken för långsiktig stagnation och en politisk legitimitetskris i Sverige?

Nej, jag vill påstå att det helt klart stod mycket på spel i början på 1990-talet och att det inte alls var självklart vilken utveckling landet skulle få. Den ekonomiska historien är full av exempel på länder som blomstrat under en tid och framstått som förebilder för andra men som sedan gradvis förfallit.

I vår närtid kan vi t ex jämföra med Japan och Italien. Båda var demokratiska och ekonomiskt utvecklade i-länder vid tiden för Sveriges stora kris. Som Ekonomikommisionen visar var Japan år 1991 avsevärt rikare än Sverige i termer av BNP per capita och även Italien hade gått om Sverige (SOU 1993:16, tabell 1.1). I Sverige fanns Japaninriktningar på universitetens civilekonomutbildningar, många ekonomistudenter läste kurser i det japanska språket och japanska företag sågs som förebilder för svenskt näringsliv. Precis som man i dag talar om att Kina kommer att ta över makten i världsekonomin i framtiden, var det en allmän uppfattning i början av 1990-talet att den dynamiska industriella framtiden fanns i Japan.

Liksom Sverige genomgick Japan en omfattande kris runt 1990 med stora fall på aktie- och fastighetsmarknaderna. Sedan dess har den ekonomiska tillväxten, trots återkommande reformer, legat på en mycket blygsam nivå. Landet har haft deflation i långa perioder, vilket starkt hämmat viljan till investeringar. Sedan 2008 har landet nästan hela tiden befunnit sig i recession. Jordbävningen i Fukushima 2011 fick till följd att landets samtliga kärnkraftsreaktorer i dag är tagna ur drift. På grund av krympande födelsetal och mycket liten invandring håller landets befolkning på att stadigt minska. Det är i dag betydligt färre än tidigare som blickar mot Japan för att inspireras inför framtiden.

Italien var kring 1990 ett välmående land som haft hög tillväxt sedan andra världskriget, precis som Sverige. Visserligen var landet starkt delat mellan nord och syd men den industriella basen i norr hade lagt grunden för en hög levnadsstandard, särskilt i de norditalienska städerna. I kombination med de stora historiska och kulturella värdena i landet framstod Italien som ett attraktivt land att leva i.

Åren efter 1990 kom de underliggande problemen med landets korrup­tion upp till ytan under den så kallade *tangentopoli*-skandalen, vilket ledde till ett omfattande missnöje från allmänheten mot den härskande politiska eliten. Det bärande kristdemokratiska partiet kollapsade och även övriga partier genomgick omfattande splittringar. I detta vakuum framträdde Silvio Berlusconi, som själv snart misstänktes för korrup­tion.

Sedan 1990 har även den italienska ekonomin präglats av låg tillväxt och den redan tidigare stora statsskulden har blivit en ännu tyngre börda. Efter en kort period med en teknokratregering under Mario Monti hoppades många européer på att italienarna skulle rösta fram en stark och ansvarsfull regering som verkligen skulle ta itu med landets problem. I valet i februari valde så ungefär en fjärdedel att lägga rösterna på clownen Beppe Grillos missnöjesparti medan en annan fjärdedel röstade på den ständigt brottsmisstänkte Silvio Berlusconi. När detta skrivs tyder mycket lite på att Italiens långvariga politiska och ekonomiska kris går mot någon snar lösning.

3. Vad förklarar lyckade och misslyckade reformer?

Om vi accepterar att det verkligen var ett kritiskt läge för Sverige i början av 1990-talet som vi tog oss ur tack vare lyckade reformer, vad är förklaringen till att Sverige kunde anta sådana reformer medan länder som Japan och Italien uppenbarligen misslyckades? Här kan man tänka sig flera olika hypoteser: 1) Svenskarna hade tillgång till bättre information än italienarna och japanerna om vilka reformer som landet borde införa. 2) Den svenska ekonomiska krisen var inte lika djup som i andra länder. 3) De underliggande långsiktiga institutionerna och normerna var starkare i Sverige och underlättade därför en reformprocess. 4) Slumpmässiga faktorer under de tidiga krisåren såsom ekonomiska chocker eller de politiska ledarnas förmåga.

Om vi börjar med den första hypotesen, att den svenska regeringen hade

tillgång till bättre information än andra regeringar, är detta möjligen till viss del sant. Rent allmänt finns det ju i Sverige en stark koppling mellan politik och samhällsvetenskap genom det omfattande statliga utredningssystemet. Som beskrivits närmare av Bergh och Erlingsson (2008) så har statliga utredningar spelat en mycket viktig roll för många av de stora reformerna under perioden i fråga. Ekonomikommisionen spelade en särskilt viktig roll för reformerna på 1990-talet och många av dess 113 förslag genomfördes senare. I gruppen som utgjorde Ekonomikommisionen och dess anlitade experter fanns några av Sveriges allra mest respekterade ekonomer och samhällsvetare, som i hög grad uppfattades som oberoende.

Även om mycket tyder på att Sverige har en starkare koppling mellan samhällsvetenskaplig forskning och politik än de flesta andra länder, finner jag det likväl svårt att tro att detta skulle förklara varför Sverige genomförde lyckade reformer medan andra länder inte gjorde det. Om man jämför med Italien så har detta land väldigt många framstående samhällsvetenskapliga forskare som i många fall skrivit mycket och insiktsfullt om just Italien. Många av de ekonomiska problemen är dessutom tämligen enkla att förstå och man behöver inte vara professor i nationalekonomi för att inse att om t ex ett land har ett stort budgetunderskott och en växande statsskuld så behöver landets regering få in mer skatteintäkter och spara på utgifterna.

Var den svenska krisen kanske inte så allvarlig som vi trodde 1993 och det var därför som landet återhämtade sig så fort? Nej, inte mycket talar för den hypotesen. De amerikanska ekonomerna Carmen Reinhart och Kenneth Rogoff har i ett stort forskningsprojekt studerat finansiella kriser under de senaste 800 åren. För att närmare undersöka typiska mönster som uppstår vid stora finansiella kriser har forskarna fokuserat på ett antal länder som genomlevt särskilt allvarliga krisepisoder. Bland de extremt traumatiska "Big Five" räknar Reinhart och Rogoff (2009) in Spanien (1977), Norge (1987), Finland (1991), Japan (1992) samt Sverige (1991).

Studien visar att Sverige bl a drabbades av ett fall på bostadspriserna på ca 30 procent som varade under fem år. Arbetslösheten ökade med 8 procentenheter på fem år, vilket var mer än för det genomsnittliga krislandet i studien. Sveriges BNP krympte tre år i rad i början av 1990-talet, vilket var en längre nedgångsperiod än i de flesta jämförbara länder. Allra värst var Sveriges försvagning av statsfinanserna där landet, enligt studien, gick från ett överskott på 3,8 procent vid krisens inledning 1991 till ett underskott på 11,6 procent för 1993 (Reinhart och Rogoff 2009, s 225–231). Inget annat land genomgick en lika snabb försvagning av budgetsaldot. Slutsatsen av detta måste bli att Sveriges kris med alla rimliga mått verkligen var djup.

Den tredje hypotesen är att Sveriges underliggande institutioner hela tiden i själva verket var starkare än i andra länder och att detta är den huvudsakliga anledningen till att vi klarade krisen relativt väl. Med institutioner menas i detta sammanhang långsiktiga ekonomiska och politiska spelregler. I den stora litteraturen på området har man lagt särskilt tonvikt på den privata äganderätten och det nära sammanhängande skyddet mot statlig

expropriation av privat egendom. Även förekomsten av en stark rättsstat och av demokrati har visat sig höra nära samman med god långsiktig ekonomisk utveckling (North 1990; Acemoglu och Robinson 2012).

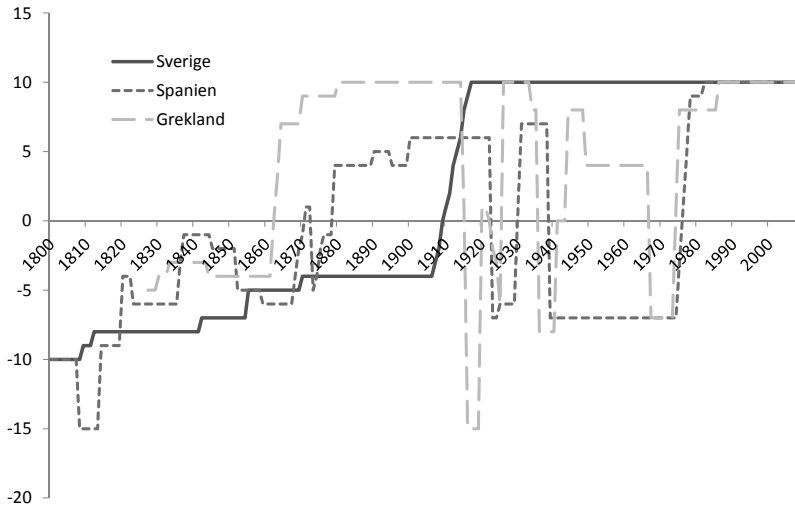
Om man t ex använder Världsbankens mycket omfattande indikatorer över institutionell kvalitet i länder så har Sverige under hela mätperioden (1996–2011) legat i toppen. I t ex kategorin ”Rule of law”, som innefattar skyddet för kontrakts- och äganderätten, ligger Sverige i den absoluta toppen. Även vad gäller korruption anses Sverige och de övriga nordiska länderna ha minst korruption i världen (Världsbanken 2013).

Då de tillgängliga tidsserierna för många sådana indikatorer är väldigt korta och variationen på kort sikt inom länder dessutom är mycket låg, kan man inte använda dem för att förstå den mera långsiktiga institutionella utvecklingen. Ett mer långsiktigt mått är den sk *Polity*-variabeln som skattats av Polity IV-projektet (Polity IV 2013) och som speglar demokratis utveckling i världens länder. Denna mäter graden av autokrati/demokrati från år 1800 till i dag på en skala från -10 till $+10$ där -10 innebär total avsaknad av demokrati och $+10$ är en fullkomlig demokrati

Figur 1 visar utvecklingen av detta index för Sverige och för två länder som just nu genomgår en mycket allvarlig finanskris; Spanien och Grekland. Åtminstone två saker är värda att notera i denna figur. För det första, även om alla tre länderna haft den högsta nivån på demokrati under mer än 25 år så har Spaniens och Greklands 1900-tals historia varit betydligt mer komplicerad än Sveriges. Ända fram till 1975 var både Spanien och Grekland diktaturer. Så sent som 1981, strax efter kärnkraftsomröstningen i Sverige, genomfördes ett misslyckat kuppöversök av säkerhetsstyrkorna i Spanien. Det är lätt att glömma att en normal demokrati i Grekland och Spanien bara är ca en generation gammal.

Det andra som är värt att notera är Sveriges gradvisa framåtskridande på demokratis område från autokrati kring 1800 till full demokrati redan 1917. Utvecklingen i Sverige liknar den i de övriga nordiska länderna och ligger t o m efter demokratiseringsprocessen i länder som Storbritannien och Schweiz. Från 1917 har inga demokratiska bakslag skett i Sverige, medan sådana skett upprepade gånger i Spanien och Grekland. I Sverige finns det ingen som kan minnas något annat sätt att fatta politiska beslut på än genom parlamentarisk demokrati.

Men lär vi oss då något av denna demokratiska utveckling för att även förstå den ekonomiska utvecklingen på längre sikt? Ja, enligt många studier hänger den demokratiska utvecklingen nära samman med t ex statsfinansiell disciplin och kapacitet. I länders implicita samhällskontrakt antas ofta ligga en underförstådd överenskommelse att medborgarna låter sig beskattas av statsmakten om de i gengäld får vara med och bestämma i ett parlament hur pengarna ska användas. Även internationella långgivare har genom historien varit mer benägna att låna pengar till små, demokratiskt ledda länder då dessa ofta har regimer som med större sannolikhet finns kvar under en längre period (Stasavage 2011).

Figur 1
Demokratins utveckling i Sverige, Spanien och Grekland, 1800–2007

Anm: Figuren visar måttet *polity2* på den vertikala axeln och år på den horisontella axeln. -15 indikerar i figuren perioder av statskollaps eller fientlig erövring av en grannstat.

Källa: Baserat på data från Polity IV (2013).

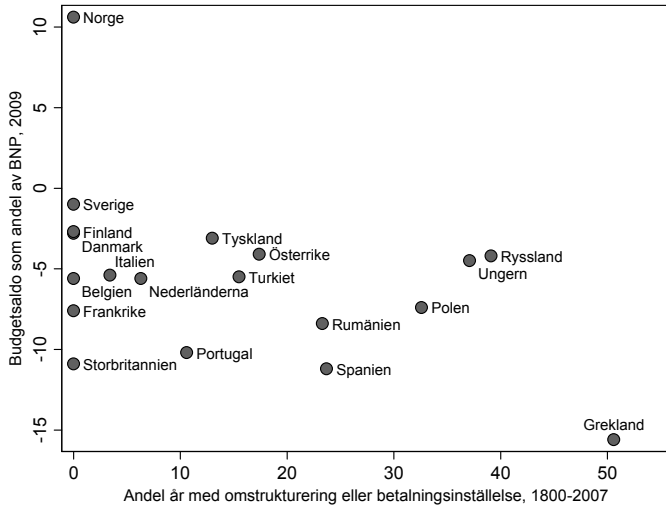
Det finns också ett samband mellan länders historiska statsfinansiella disciplin och den nuvarande situationen. Figur 2 visar på den horisontella axeln andelen år från 1800 fram till finanskrisåret 2007 som ett antal europeiska länder befann sig under omstrukturering eller betalningsinställelse av delar av sin statsskuld. På den vertikala axeln syns det offentliga budgetsaldo som andel av BNP för år 2009, vilket var det år då OECD-ländernas statsfinanser såg allra sämst ut.

I figurens nedre högra hörn finner vi Grekland, som enligt Reinhart och Rogoffs (2009) data befunnit sig i akut statsfinansiell kris under ungefär hälften av alla år sedan 1827 då landet blev en självständig stat. Spanien befinner sig i den nedre mittersta delen av figuren med statsfinansiell kris under nästan 25 procent av alla år sedan 1800. Till detta ska läggas att Spaniens finanspolitiska trovärdighet faktiskt troligen varit bättre efter 1800 än innan, trots hela 13 identifierade kriser. Landets dåliga rykte inleddes redan under kolonialtiden då staten ställde in betalningarna åren 1557, 1575, 1596, 1607, 1627 och 1647 (Reinhart och Rogoff 2009, tabell 6.1).

I den vänstra delen av figuren finns ett antal länder som visserligen genomgått allvarliga kriser (såsom den svenska krisen 1991) men där staten likväl inte en enda gång ställt in betalningarna under de senaste 207 åren. Flera nordeuropeiska länder återfinns här, såsom Norge, Sverige, Danmark, Finland och Storbritannien. På det hela taget finns det också ett ganska tydligt negativt samband mellan andelen år med kriser genom historien och nuvarande budgetsaldo.¹ Enligt det skattade regressions sambandet är en

¹ Om man skattar en regressionslinje genom de 19 observationerna finner man ett negativt samband som är signifikant på 10-procentsnivån med en koefficient på -0.146 .

Figur 2
Budgetsaldo som andel av BNP år 2009, samt andelen år med omstrukturering eller betalningsinställelse, år 1800–2007

Anm: Figuren visar på den vertikala axeln budgetsaldo som andel av BNP år 2009 och på den horisontella den andel av år som ett land befunnit sig under omstrukturering eller betalningsinställelse av sina statliga finanser.

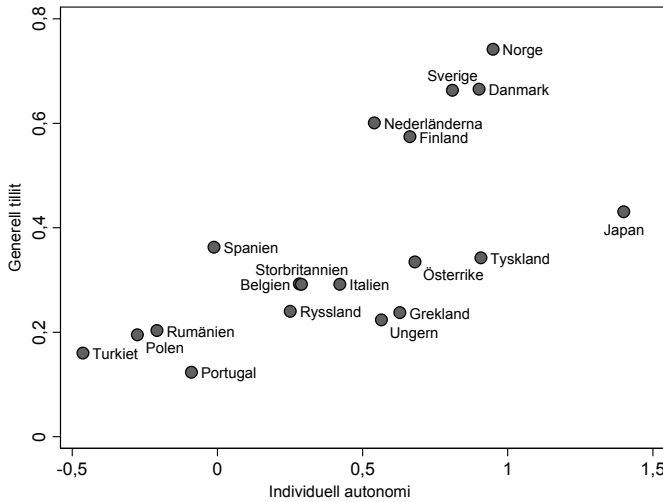
Källa: Egen figur som använder data från OECD (2012), Världsbanken (2012) och Reinhart och Rogoff (2009, tabell 6.6).

ökning av andelen år med omstrukturering från 0 till 25 procent (ungefär motsvarande en ökning från Sveriges till Spaniens nivåer) förknippad med ett 3,6 procentenheter större budgetunderskott. Allra starkast statsfinansier i detta urval av länder har de nordiska länderna med oljerika Norge som en extrem observation.

Värt att notera är förstås att Storbritannien, trots sin långa historia av finansiell disciplin, nu har ett historiskt stort budgetunderskott. Dock bidrar sannolikt landets historia till att Storbritannien, trots ett budgetsaldo på samma nivå som flera sydeuropeiska länder, inte i någon större utsträckning verkar göra investerare oroliga. Även om alla länder kan råka ut för allvarliga kriser verkar det finnas en starkare förväntning om att de nordeuropeiska länderna ska avhjälpa kriserna på ett mer effektivt sätt. De historiska erfarenheterna verkar ge stöd åt detta resonemang.

Förutom de formella institutionerna såsom konstitutioner, äganderätt och rättssystemet har forskningen på senare tid även betonat samhällets informella institutioner, dvs befolkningens normer och kultur (se t ex Tabellini 2010). Det verkar t ex rimligt att anta att det är lättare att genomföra smärtsamma nedskärningar där medborgarna i hög grad litar på varandra, på företrädarna för statsmakten och på individens egna förmåga att påverka sin situation, än i länder där normerna är de motsatta.

World Value Survey har i många år mätt människors inställning i en mängd fundamentala frågor. Bland de frågor som använts mest av samhällsvetenskapliga forskare finns t ex frågan om tillit mellan medmänniskor där respondenterna får svara på om de anser att man kan lita på de flesta män-

Figur 3
Attityder kring generell tillit mellan människor och individuell autonomi i 19 länder

Anm: Figuren visar på den vertikala axeln den genomsnittliga andelen respondenter i varje land som svarar "Most people can be trusted" på frågan "Generally speaking, would you say that most people can be trusted or that you need to be very careful in dealing with people?". På den horisontella axeln visas det sammanvägda värdet av frågor kring individens autonomi där -2 indikerar betoning på "Obedience/Religious faith" medan 2 indikerar betoning på "Determination/Perseverance/Independence". Svaren på frågorna härrör från perioden 1996–2008. För detaljer kring dessa index hänvisas till författaren eller källan.

Källa: World Values Survey, via Teorell m fl (2011).

niskor eller om man måste vara väldigt försiktig i allmänhet. Svaret kan antingen vara att man måste vara mycket försiktig (0) eller att man kan lita på de flesta (1). En annan fråga i formuläret gäller attityder kring individens autonomi. Respondenterna tillfrågas vilka egenskaper som är särskilt viktiga att lära barnen hemma. Skalan i svaren går från Lydnad/Religiös tro (-2) till att betona vikten av Beslutsamhet/Uthållighet/Oberoende ($+2$).

Den genomsnittliga nivån för varje land för dessa bägge indikatorer visas i figur 3, där samma 19 länder är inkluderade som i figur 2. Tilliten till andra människor är klart högst i de nordiska länderna samt i Nederländerna och betydligt svagare i Grekland, Italien och Spanien. Även normer som betonar individens autonomi är starka i Sverige och Norden men svaga i t ex Spanien och Turkiet.

Det ligger nära till hands att hävda att denna allmänna tillit och starka tro på den egna autonomin var en betydande tillgång för de nordiska länderna när de genomgick sina stora kriser runt 1990. På samma sätt är bristen på allmän tillit och den låga tilltron till den individuella autonomin sannolikt en stor hämsko för de sydeuropeiska ländernas befolkningar i dagens kris. Både greker och italienare har nyligen röstat fram komiker, missnöjespartier och t o m nynazistiska partier i de senaste valen. Grekerna skyller i hög utsträckning landets problem på omvärlden och tycker att Tyskland ska ta sitt ansvar att rädda landet. Att komma över denna allmän-

na misstro mot politiken är en betydligt större utmaning än att designa lämpliga reformer.

Var kommer då dessa kulturella skillnader ifrån? Varför har fundamentala institutioner såsom rättssystem och demokrati och den allmänna tilliten i Sverige varit så hög under lång tid? Det är förstås en väldigt komplicerad fråga som är omöjlig att besvara tillfredsställande i denna korta artikel. Olsson m fl (1999) och Rothstein (2003) behandlar frågorna i ett historiskt perspektiv. Den svenska traditionen med politisk konsensus och att lösa konflikter utan våldsamheter går av allt att döma långt bak i tiden. När flera andra länder gick mot revolution i det kaos som det första världskrigets skapade lyckades Sverige lösa sin borggårdskris och i någorlunda samförstånd införa allmän och lika rösträtt i stället för samhällsomstörtning. Långt tillbaka på 1800-talet är det lätt att hitta liknande samförståndslösningar. Även om man inte kan säga något säkert finns det skäl att tro att det i viss mån var en fördel för Sverige att vara placerat i kontinentens periferi, långt ifrån stormakternas härjningar och med en alltför dålig jordbruksmark för att skapa en alltför mäktig agrar överklass.

Den fjärde hypotesen över varför Sverige klarade krisen relativt väl är att Sverige gynnades av slumpmässiga faktorer som inte hade så mycket med landets institutionella kapacitet att göra. Även om forskningen inom nationalekonomi och statsvetenskap tenderar att betona de samhälleliga strukturernas roll för i vilken riktning utvecklingen sker finns det även en viss tradition som t ex pekar på betydelsen av kvaliteten hos politiska ledare. Jones och Olken (2005) visar t ex att en stark och målmedveten ledare kan göra avsevärd skillnad för ett lands tillväxt och ekonomiska utveckling.

Även om 1990-talet i viss mån ligger alltför nära för att kunna betraktas med en neutral överblick är det svårt att inte förknippa Sveriges framgångsrika statsfinansiella sanering med Göran Persson. Trots att de socialdemokratiska regeringarna 1994–2006 hela tiden var i minoritet lyckades Persson, först som finansminister och sedan som statsminister, behålla makten samtidigt som det genomfördes väldigt omfattande nedskärningar på alla samhällsområden. Inte bara lyckades han hålla emot starka krav från fackföreningarna och från det egna partiet (vilket både hans företrädare och efterträdare haft stora problem med), han lyckades också kraftigt dominera svensk politik i övrigt under en period som ekonomiskt förmodligen var den svåraste sedan 1930-talet. Utan att ha synpunkter på regeringarna Perssons politik på andra områden tror jag att de flesta håller med om att hans mantra om att svenskarna inte kunde vara fria så länge de satt i knäet på finansvalparna på Wall Street, trots allt speglade en genuin och stark motvilja mot en för hög statsskuld. Det framstår som långt ifrån självklart att det svenska politiska systemet hade lyckats frambringa en annan person av Perssons kaliber om han inte hade råkat finnas tillgänglig på rätt plats och vid rätt tid. Så till vida kan Sveriges lyckade omvändning av ekonomin i viss mån tillskrivas slumpen.

4. Avslutning

Vad är då slutsatsen? Ingick Sverige ett nytt samhällskontrakt såsom Ekonomikommisionen efterlyste efter 1993? Ur vetenskaplig synvinkel är naturligtvis en sådan hypotes omöjlig att vare sig falsifiera eller bestyrka. Den rimligaste slutsatsen är förmodligen att Sverige förädlade det bästa i den svenska modellen och därmed korrigerade det svenska samhällskontraktet, även om vi inte skapade något helt nytt. Jag tror att utredningar som Ekonomikommisionen spelade en viktig roll för alla de reformer som genomfördes, men någon avgörande roll spelade inte samhällsvetenskapen i sammanhanget. Avgörande för Sveriges lyckade reformer var den starka institutionella och kulturella ram inom vilket landets politiker verkade. Att Sverige trots mycket hög statsskuld kunde ta sig igenom 1990-talets kriser på egen hand utan skuldavskrivningar och utländsk inblandning följde i själva verket en lång svensk och nordeuropeisk tradition.

Denna förmåga till finansiell disciplin när det verkligen gäller hänger även nära ihop med kulturella attityder där tillit och tilltro till den individuella förmågan spelar en viktig roll. Slumpen, i form av att landet råkade få en ledare under dessa år som var som klippt och skuren för den väldiga uppgiften att sanera landets finanser, verkade också till Sveriges fördel. Trots Sveriges gynnsamma historia och institutioner var det långt ifrån självklart att de senaste 20 åren skulle bli så framgångsrika som de blev.

Acemoglu, D och J Robinson (2012), *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Crown Publishers, New York.

Bergh, A och G Erlingsson (2008), "Liberalization without Retrenchment: Understanding the Consensus on Swedish Welfare State Reforms", *Scandinavian Political Studies*, vol 32, s 71–93.

Jones, B och B Olken (2005), "Do Leaders Matter? National Leadership and Growth since World War II", *Quarterly Journal of Economics*, vol 120, s 835–864.

North, D (1990), *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

OECD (2012), "Government Deficit/Surplus as a Percentage of GDP", *Economics: Key Tables from OECD 20*, OECD, Paris.

Olsson, O, A Brink och D A Hibbs (1999), "Institutionerna och samhällsekonomin", forskarvolym IX, s 63–102, *Demokratiutredningen*, SOU 1999:83.

Polity IV (2013), "Polity IV-Project: Political Regime Characteristics and Transitions 1800–2011", <http://systemicpeace.org/polity/polity4.htm>.

Reinhart, C och K Rogoff (2009), *This Time*

is Different: Eight Centuries of Financial Folly, Princeton University Press, Princeton.

Rothstein, B (2003), *Sociala fällor och tillitens problem*, SNS Förlag, Stockholm.

SOU 1993:16 "Nya villkor för ekonomi och politik", betänkande från Ekonomikommisionen, Allmänna förlaget, Stockholm.

Stasavage, D (2011), *States of Credit: Size, Power, and the Development of European Politics*, Princeton University Press, Princeton.

Tabellini, G (2010), "Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe", *Journal of the European Economic Association*, vol 8, s 677–716.

Teorell, J, M Samanni, S Holmberg, och B Rothstein (2011), "The QoG Standard Dataset Version 6Apr11", The Quality of Government Institute, Göteborgs universitet.

The Economist (2013), "The Next Supermodel", vol 406, nr 8821, 2–8 februari 2013.

Världsbanken (2012), <http://data.worldbank.org/>, Världsbanken, Washington DC.

Världsbanken (2013), "World Governance Indicators" <http://info.worldbank.org/governance/wgi/>, Världsbanken, Washington DC.

REFERENSER